

Marko ŠPIKIĆ, Francesco Carrara polihistor, antikvar i konzervator (1812.–1854.), Književni krug Split, Split, 2010., 330 str.

Već se iz naslova Špikićeve znanstvene monografije može naslutiti da se u njoj raspravlja o kratkom životu i iznimno važnom djelu neobično učena čovjeka i plodna kulturno-znanstvenog djelatnika iz prve polovine 19. stoljeća. Zaviri li čitatelj u bibliografiju što je autor donosi pri kraju knjige, naći će na str. 268–269 podatke o sedamnaest Carrarinih radova objavljenih napose, a na str. 276–277 još o 46 njegovih dužih i kraćih članaka. Doznat će i to da je već u godini Carrarine prerane smrti njegov prijatelj Antonio Bajamonti objavio svoju popularno pisanu knjigu o njemu.

Na modernu znanstvenu monografiju o tom polihistoru, svećeniku, profesoru, antikvaru i konzervatoru čekalo se gotovo 160 godina. Tako dugo čekanje neće začuditi onoga tko je imao makar i letimičan uvid u Carrarinu dokumentarnu i drugu rukopisnu ostavštinu sačuvanu u rukopisnom odjelu knjižnice splitskoga Arheološkog muzeja, smještenu u 19 kutija i dvije velike mape, posebno ako je pokušao čitati njegove sitnim slovima pisane bilješke pa naslutio koliko je potrebno uložiti truda i vremena u samo iščitavanje.

Špikić Carrarin život i djelo prikazuje na znanstven način, opsežno i dokumentirano, a ujedno i ondašnje stanje i razvoj povijesnih, arheoloških, antikvarnih, geografsko-stati-

stičkih, etnografskih i drugih istraživanja, znanstvenih dosega i njihova prezentiranja na europskoj i domaćoj razini. Bez tog konteksta život i djelo toga znamenitog Splitsanina ne bi se ni mogli pravo shvatiti, a pogotovo ne valjano vrednovati. Autor upravo svojim temeljitim poznavanjem i vrlo kompetentnim prikazivanjem te šire problematike odaje profil prokušanog stručnjaka za ta znanstvena područja.

Njegov vrlo kompleksan način izlaganja čitatelja iznenadi, u prvi mah ga počne zamarati, ali ako posjeduje određen stupanj opće i napose povijesne naobrazbe te voli znanstvenu literaturu, s lakoćom prevlada takav osjećaj, pa početnu nelagodu brzo zamijeni osjećajem osobita zadovoljstva. Tu su sadržajem nabijena poglavlja: *Carrarina mladost i školovanje* (str. 9–36), *Boravak u Beču* (str. 37–78), *Povratak u domovinu* (str. 79–148), *Između Salone i Splita* (str. 149–214), *Završne godine* (str. 215–222).

Navedeni naslovi više naznačuju glavne etape Carrarina života nego sadržaj samih poglavlja, a on je toliko raznolik i bogat da ga se naslovljavanjem, pa ni ne znam kako dugim, ne može ni približno naznačiti. Zbog istog razloga ni u ovome ga osvrtu nije moguće opširnije iznositi. Ipak, radi bolje startne obaviještenosti onih koji čitaju ove retke, potrebno je u nekoliko rečenica iznijeti barem osnovne podatke iz Carrarina životopisa.

On je sin talijanskog doseljenika i Splitsanke, rođen u Splitu 16. studenoga 1812. U rodnom je gradu završio državnu osnovnu školu i šestorazrednu gimnaziju, a potom dvogodišnji filozofski studij na Filozofskom institutu splitskoga sjemeništa, jedinom tada učilištu te vrste u srednjoj Dalmaciji. Četverogodišnji bogoslovni studij apsolvirao je u Centralnome bogoslovnom sjemeništu u Zadru (1835.). Poslijediplomske studije iz teoloških znanosti pohađao je u Beču boraveći tijekom godina 1836.–1841. u tamošnjem zavodu za višu naobrazbu osobito darovitih svećenika iz cijele Habsburške Monarhije nazivanom *Frintaneum* i *Augustineum*. Tu je od četiri stroga doktorska ispita položio tri, a posljednji naknadno 1843. godine na Padovanskom sveučilištu, nakon čega je proglašen doktorom teologije. Razlog toga kašnjenja bilo je njegovo živo zanimanje za arheološke, povijesne, klasične i književne studije i temeljito bavljenje njima istodobno s usavršavanjem u teološkim znanostima. Svećenički je red primio u Beču 1837.

U Splitu je nakon povratka iz Beča, uz glavnu službu profesora vjeronauka i opće povijesti na spomenutom Filozofskom institutu u sjemeništu (1842.–1849.), honorarno vršio službe konzervatora starina i direktora spomenutoga Arheološkog muzeja (arheološkim spomenicima i numizmatikom počeo se baviti već prije odlaska u Beč surađujući u sređivanju postave splitskoga Arheološkog muzeja, tada jedinoga te vrste u hrvatskim krajevima i šire), vodio je arheološka iskapanja u Saloni, bavio se arhivskim, povijesnim, etnografskim i statističko-geografskim istraživanjima i objavljivanjem svojih radova, a ujedno se prepuštao i široj društveno-kulturnoj djelatnosti u okviru svojevrsnoga zavičajnog društva *Gumno*. Dopisivao se s velikim brojem učenih ljudi u Dalmaciji i diljem Monarhije, a jesenske školske praznike provodio na putovanjima preko Venecije i Trsta do Beča i natrag. Već u godinama svoga studija u Beču i poslije dobivao je počasne diplome učenih društava i raznih europskih zemalja. Na spomenutim putovanjima stjecao je sve više znanaca, poštovatelja i prijatelja iz kruga učenih ljudi, pa i političara i visokih državnih dužnosnika. Burna zbivanja u Monarhiji i u Splitu, tijekom proljetnih mjeseci 1848. dovela su ga i na političku pozornicu, a navodna izjašnjavanja u prilog zahtjeva talijanskih pobunjenika

protiv austrijske vlasti u Italiji i osobito prijateljavanja s Nikolom Tomasseom i još nekim talijanskim »izgnanicima« stajala su ga profesorske službe. Biskup Alojzije Pini, ujedno ravnatelj spomenutoga Filozofskog instituta, popustio je 1849. pritiscima i zahtjevima Predsjedništva dalmatinske vlade da se Carraru otpusti iz profesorske službe najviše zbog uvjerenja da on, zaokupljen tolikim raznovrsnim djelatnostima, zanemaruje svoje čisto svećeničke dužnosti te da ne udovoljava nastavničkim i osobito odgojiteljskim obvezama. Ministar za bogoštovlje i nastavu poslije toga mu je povjerio sastavljanje opširnog priručnika iz talijanske književnosti, zbog čega se 1851. preselio u Veneciju, gdje je početkom 1854. umro. Doživio je objavljivanje samo prvoga od ukupno pet svezaka toga književno-povijesnog djela.

Potrebno je osvrnuti se, makar sasvim kratko, i na pitanje Carrarina svećeničkog zvanja. Špikić s razlogom govori o podvojenosti u njemu u tom pogledu, neriješenom odnosu svjetovnoga i duhovno-svećeničkog, prevladavanju znanstvenih i kulturoloških stremljenja. Već su njegovi poglavari u bečkom *Augustineumu* opazili da ga posvećenost povijesnim i literarnim pitanjima i žudnja za nekim zgodnim namještenjem po mogućnosti u Beču ili Austriji »posvjetovnjačaju« (*verweltlichen ihn*). No ne bi se reklo da je on ikad svjesno pomišljao svoje duhovno zvanje zapostaviti, a kamoli napustiti. Špikić tu Carrarinu dvojnost spominje na više mjesta u knjizi. Sam Carrara, osvrćući se u žalbi na biskupovu odluku o otpuštanju iz službe u splitskom sjemeništu na prigovor da je bio nemaran u svećeničkoj službi, sebe prikazuje kao osobito vjerna i pastoralno zauzeta svećenika. Među ostalim navodi da je pridobio za katoličku vjeru i dvojicu Židova. Osobito naglašava kako je, slušajući u Beču 1848. propovijed dvojice otpalih njemačkih svećenika o novoj reformi kršćanstva u kojem bi radi prilagodbe modernom svijetu bili promijenjeni ne samo crkveni zakoni i običaji nego i ključne zasade katoličke vjere, postao još ponosniji što je katolik i svećenik te o tome svom kritičkom odmaku od novotarija objavio članak u časopisu talijanskih župnika u Padovi.

Drugi jednako vrijedan dio sadržaja Špikićeve monografije, onaj u kojem se Carrarin život i djelovanje, reklo bi se, organski ugrađuju u tadašnja znanstvena i općenito kulturna kretanja, nije moguće ukratko prikazati. Uvid o tome, manje ili više potpun, već prema osobnom zanimanju, može steći samo onaj tko posegne za knjigom o kojoj je ovdje riječ te nađe vremena za polagano i pomno čitanje njezinih pet poglavlja od ukupno dvjestotinjak stranica.

Tko nema toliko vremena na raspolaganju, može steći određen uvid u Carrarin život i djelovanje, pa i u spomenuti širi znanstveno-kulturni kontekst, čitajući dio Špikićeve knjige naslovljen *Dodaci* pod brojem I. i naslovom *Carrarino doba, kronološki pregled zbivanja* (str. 225–235) i brojem II. *Životopisi Carrarinih suvremenika i prethodnika u radu* (str. 236–261). Upravo će tih 115 kratkih životopisa dobro doći svima koji se općenito bave poviješću Dalmacije u prvoj polovini 19. stoljeća, jer će u njima naći osnovne podatke i o raznim učenjacima i kulturnim djelatnicima, i o državnim i drugim dužnosnicima koji su u to doba bili na visokim položajima u Beču, Zadru i Splitu, a u Špikićevoj se knjizi spominju zbog toga što su imali neku vezu s Carrarom ili on s njima. Mnoge od njih vidimo na ilustracijama uvrštenim u knjigu, na kojima su prikazani i razni spomenici kojima se je Carrara bavio (u popisu tih slikovnih priloga na str. 362–363 nabrojeno ih je 212). Već spominjana bibliografija zauzima čak 25 stranica (265–290), nakon koje slijede sažetci na

engleskom i talijanskom (str. 291–302) i kazala osobnih imena i zemljopisnih pojmova, a sve zaključuje uobičajeni opći sadržaj.

Iznositi na kraju neke prigovore tako vrijednoj knjizi vrlo je neugodan zadatak, ali odustati od toga bio bi baš u ovakvom slučaju veći propust nego da je riječ o nekoj lošoj ili prosječnoj monografiji. Špikićevoj izvanredno dobroj ne može ih se, naravno, naći mnogo. Na njih je potrebno upozoriti da se ubuduće ne ponavljaju (neke su već ponovljene u Špikiće-ovu članku objavljenom u br. 36 splitskoga časopisa *Kulturna baština*).

Na prvome mjestu upozoravamo na netočno navođenje godine u kojoj je izvršen preustroj dalmatinskih biskupija. Obično se pogrešno tvrdi da se to dogodilo 1828., u kojoj je, doduše, izdana bula pape Leona XII. *Locum beati Petri* o tom preustroju, ali o spomenutom dokumentu tada nitko u Dalmaciji nije ništa znao, barem službeno (poslan je diplomatskom poštom u Beč!). Preustroj nije ostvaren ni sljedeće 1829. godine, koju Špikić u svojoj knjizi na više mjesta za to navodi (str. 84, 87, 226 i *Kulturna baština*, br. 36, str. 345). Prva kratka obavijest o sadržaju spomenute bule poslana svim biskupskim ordinarijatima u Dalmaciji najesen te godine bila je samo najava onoga što se skoro imalo dogoditi, a do preustroja je došlo tek o Uskrsu 1830., kad je provedba spomenutoga papinskog dokumenta službeno proglašena u svim dalmatinskim katedralama i župnim crkvama. Autor ovih redaka prikazao je cijeli slijed događaja, od prvih prijedloga o tom preustroju, odluka donesenih u Beču i vrlo dugih i mučnih pregovora sa Svetom Stolicom pa do njegove provedbe u pojedinim biskupijama u članku objavljenom 1993. na talijanskom jeziku u zborniku *Istria e Dalmazia nel periodo asburgico dal 1815 al 1848*. Potom je tu godinu 1830. kao prijelomnu u povijesti dalmatinskih i istarskih biskupija naveo u nizu radova, osobito u dvama objavljenim u domaćim zbornicima o biskupijama Dubrovačkoj i Šibenskoj, ali se netočni kronološki i drugi podatci o tome i dalje općenito ponavljaju u povijesnim radovima.

Autor za ondašnje sjemenišno učilište rabi izraz »filozofsko-bogoslovni institut« (str. 28 i 226), a nazivao se i stvarno bio samo filozofski, dakako u ondašnjem smislu. U njemu se je do 1849., uz glavne filozofske traktate, predavalo i učilo latinsku filologiju, matematiku i fiziku, povijest i vjeronauk na razini višoj od gimnazijske, što je u ono doba bila neposredna priprava za visoke studije: bogoslovni, pravni i medicinski.

Navedimo i nekoliko netočnosti manjeg značenja, koje su pokatkad plod određene zabune, a češće slabijeg poznavanja datosti crkvene naravi. Tako se kaže da je Carrara u Padovi 9. rujna 1847. susreo »učenika Sebastiana Giovannizija, koji ga je 1854. naslijedio na mjestu ravnatelja splitskoga Muzeja« (str. 169). No Carrara u svom dnevniku toga Giovannizija imenuje samo prezimenom, dodajući »moj bivši učenik« (*l'ex mio scolare*), a to je mogao biti samo Jure Giovannizio (završio filozofski studij u Splitu 1844.). Na mjestu direktora Muzeja naslijedio ga je 1853. don Sebastijan Giovannizio, nešto stariji kolega svećenik, profesor fizike i matematike na Filozofskom institutu u splitskom sjemeništu. Reći da je Carrara imenovan predavačem »na Biskupskom sjemeništu u Splitu« (str. 228) čini nam se neprikladnim, jer je »sjemenište« naziv za zavod, a ne za njegovo učilište, pa stoga tu ne odgovara upotreba prijedloga »na«. To isto vrijedi za govor o upisu »na Središnje nadbiskupsko sjemenište u Zadru« (str. 31), u kojem je tada djelovala Visoka bogoslovna škola dalmatinskih biskupija. Znatno neznodnije od toga zvuči dio rečenice o Carrarinu otpuštanju

iz profesorske službe »zbog nesavjesnog rada (*ex informata conscientia*) u protekle dvije godine« (str. 206), jer latinski izraz što ga Špikić stavlja u zagrade zapravo znači da ta odluka nije donesena na temelju provedenoga formalno-pravnog postupka, nego čvrsto utemeljenog uvjerenja onoga tko ima vlast donijeti je. Ime biskupa Pinija *Alojzije Marija* točno je navedeno na više mjesta, ali na jednome mu se čudnom zabunom pridaje ime Timotej (str. 234). Potpisanomu je sasvim dvojbjen oblik *Matija*, naveden kao osobno ime Korčulanina Kapora (str. 68 i 249), unatoč tome što ga se u literaturi tako navodi, pa i u *Hrvatskome biografskom leksikonu*. Razlog je toj dvojbi vrlo česta zabuna te vrste u navođenju imena poznatih Dalmatinaca. Tako su npr. i prevoditelja Biblije na hrvatski jezik Ivana Mateja (Matu) Škarića na spomen ploči postavljenoj u novije doba hrvatskim uglednicima na otočiću Školjiću kod Zadra preimenovali u »Matiju« (na svescima njegove Biblije ime mu je navedeno u lokativu po »Ivanu Matiju Škariću«, a ne Matiji!). Usudio bih se čak općenito ustvrditi da se sve do sredine 20. stoljeća možda ni jedan muškarac u Dalmaciji nije tako zvao (tu se ime Matija javlja isključivo kao žensko!). S obzirom na tekst u kojem se govori o Carrarinu studiju u Zadru, napomenuli bismo da teza koju je Carrara izložio na javnoj raspravi u Zadru 15. srpnja 1835. zacijelo nije bila »diplomska radnja« (str. 34), jer se na tom učilištu u ono doba pisanje službene diplomatske radnje nije zahtijevalo. Špikić osobito značenje pridaje Carrarinu »neobično brzom načinu napredovanja«, izvodeći taj zaključak iz toga što je on primio niže kleričke redove (reći da je »posvećen u niže redove« ne odgovara crkvenoj terminologiji!) i potom podđakonski, đakonski i prezbiterijski u vrlo kratkom roku, od 22. listopada do 5. studenoga 1837. (str. 40). No to je u ono doba bila gotovo uobičajena praksa, a pitanje je, koje i potpisanomu ostaje zagonetnim, zašto je Carrara više redove primio tek u 25. godini svoga života, kad su ih drugi apsolvirani bogoslovi općenito primali u 23. Nije točno da se u »Altierijevoj diplomu« izdanoj 6. studenoga 1837. »spominje Carrarina mlada misa održana dan prije u nuncijevoj privatnoj kapeli« (str. 40), jer u tom se dokumentu samo navode nadnevci već spominjanog primanja raznih kleričkih službi i viših redova. Stoga je isto tako netočna tvrdnja koja glasi: »5. studenoga /1837./: Carrara drži mladu misu u Altierijevoj privatnoj kapeli« (str. 227). Istina je da ga je toga dana u toj kapeli Altieri zaređio za svećenika, a dio obreda ređenja bilo je i koncelebriranje mise sa zaređiteljem, dok je mlada misa nešto drugo. Nju je Carrara slavio sljedećega 15 studenoga u kapeli sestara milosrdnica u Gumpendorfu. Na kraju ovoga kritičkog osvrtla smatramo potrebnim naglasiti da navedeni nedostaci nipošto ne mogu dovesti u pitanje vrijednost Špikićeve znanstvene monografije. Parafrazirajući narodnu mudrost može se reći da dobroj knjizi ima sto prigovora, lošoj samo jedan, a ovoj dobroj nabrojeno ih je samo desetak, i to uglavnom posve sitnih.

Slavko Kovačić